
**ZUID-NEDERLANDSE
MINIATUURKUNST**
De mooiste verluchte hand-
schriften in Nederlands bezit

Anne Margreet W. As-Vijvers
Anne S. Korteweg

Museum Catharijneconvent, Utrecht
WBOOKS, Zwolle
Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage

Afb. II.1.7

De opdrachtgeefster van het getijdenboek door de heilige Agnes voorgesteld aan Maria en het Kind

18 MINIATUUR UIT EEN GETIJDENBOEK

In het Latijn en Frans
Doornik, ca. 1415-1425
Verluchting: omgeving
van Robert Campin
Enschede, Rijksmuseum
Twenthe, Inv. nr. 16

Aan het begin van de vijftiende eeuw bruisde Doornik op artistiek gebied als nooit tevoren. Deze bloei bereikte een hoogtepunt toen een van de pioniers van de noordelijke *ars nova*, de schilder Robert Campin, zich in Doornik vestigde. Zijn werk was een

inspiratiebron voor de plaatselijke verluchters en dit losse blad in Enschede vormt een uniek voorbeeld van hun productie.¹ De miniatuur toont de opdrachtgeefster van het handschrift, die door de heilige Agnes aan de Madonna met Kind wordt voorgesteld (afb. II.1.7). De voorstelling is bijzonder vanwege de glinsterende kleuren, de virtuositeit van de technische uitvoering, en de realistische weergave van personen en voorwerpen. De gezichten zijn met een verbluffend oog voor detail geschilderd, compromissloos wat de gelaatstrekken van de opdrachtgeefster betreft. De miniaturist ging zelfs zo ver om de knop van een speld te schilderen in de hoofddoek die haar hoornkapsel bedekt. Hij legde zich toe op de stofweergave en schilderde het zachte bont van de karmijnrode, wijdval-

lende mantel al even tastbaar als de vrouwen in haar gesteven kap. Dit alles doet vermoeden dat het hier om een paneelschilder gaat die tevens miniaturen schilderde. Inderdaad heeft men aan dezelfde kunstenaar een triptiek toegeschreven met een Pietà die door een biddende karmuizermonnik wordt vereerd.² De margedecoratie rond de miniatuur toont aan dat deze veelzijdige kunstenaar in Doornik actief is geweest, aangezien dezelfde randen voorkomen in verscheidene manuscripten verlucht door Jean Semont, een tot 1414 in Doornik gedocumenteerde verluchter. De miniatuur zelf wijst eveneens naar Doornik; in eerdere publicaties heb ik er reeds op gewezen hoezeer dit tafereel verwant is aan het vroege werk van de Campin-groep.³

Het blad te Enschede is afkomstig uit een getijdenboek dat recent getraceerd is in Londense veilingcatalogi uit 1921 en 1930, en dat twintig jaar later opnieuw opdook bij een antiquaar in Hilversum.⁴ Het handschrift, dat in 1921 al niet meer compleet was, telde toentertijd nog acht miniaturen: het portret van de eigenaresse, een Kruisafneming en zes bladgrote miniaturen met apostelen en heiligen (afb. II.1.8).⁵ Daarnaast bevatte het handschrift ook eigendomskenmerken en genealogische aantekeningen, die op oorspronkelijk blanco bladen waren toegevoegd. Deze nieuwe gegevens zijn essentieel, want ze maken het mogelijk de context waarin het manuscript werd gemaakt nader te bepalen. Uit de aante-

Afb. II.1.8

Heilige bisschop (Nicolaas?). Fragment van een getijdenboek, Doornik, omgeving van Robert Campin, ca. 1415-1425. Bewaarplaats onbekend

keningen blijkt namelijk dat het getijdenboek eigendom is geweest van een zekere *Adriane Cauette de Lille*, in 1563 overleden, die we kunnen identificeren als *Adrienne Cauwet* uit Lille.⁶ Haar stamboom brengt ons al snel terug naar Doornik, tot in de hoogste kringen van de stedelijke elite, aangezien *Adrienne* via haar moeder, *Catherine de Vault*, een kleindochter was van *Catherine Cottrel*,⁷ lid van een belangrijke plaatselijke familie.⁸ Van nog groter belang is het feit dat de schoonmoeder van *Catherine Cottrel* de voornaam *Agnès* droeg. Deze *Agnès*, die een dochter was van de Doornikse *mersenier en eswardeur*⁹ *Jacques Desfontaines*,¹⁰ trouwde eind 1420 met *Louis de Chatillon*, goudslager, eveneens *eswardeur*, en eigenaar van verscheidene

leengoederen. Hij was een vooraanstaand man, die nauwe betrekkingen onderhield met *Rogier van der Weyden*, de beroemdste leerling van *Robert Campin*.¹¹

Agnès Desfontaines is hoogstwaarschijnlijk bekend geweest met deze vermaarde kunstenaars en zou zich voor de opdracht van een prestigieus manuscript als vanzelfsprekend tot hen hebben gewend. Indien kan worden bevestigd dat zij inderdaad de opdrachtgeefster was van het ontmantelde getijdenboek, dan zou ze het vlak voor haar huwelijk gekocht kunnen hebben, want op de miniatuur te Enschede wordt ze slechts begeleid door haar beschermheilige. DV

- ¹ Campin schilderde zelf ook miniaturen. Zie *Vanwijnsberghe* 2001a, pp. 277-278.
- ² Keulen, Wallraf-Richartz Museum & Foundation Corboud, Inv. nr. WRM 533. Zie *Kemperdick* in *Rotterdam* 2012, pp. 239-241.
- ³ *Vanwijnsberghe* 2006; *Vanwijnsberghe* 2007a, pp. 274-281. Zie ook *Rotterdam* 2012, pp. 242-243, cat. 61.
- ⁴ Door *Anne Korteweg* herkend in *Rosenthal* [1950], p. 41, cat. 111. Door haar en *Peter Kidd* vervolgens geïdentificeerd in *Sotheby, Wilkinson & Hodge* 1921, p. 54, lot 474; *Sotheby* 1930, p. 62, lot 604. Ik ben veel dank verschuldigd aan *Anne Korteweg* en *Peter Kidd*, die mij op deze veilingcatalogi hebben gewezen.
- ⁵ De Kruisafneming en de *Maria Magdalena* werden na 1921 uit het boek gehaald (nu in *Princeton University, Art Museum*, Ms. y1930-18a en y1930-18b, schenking van *Miss Ida Farnum*). Zie *Vanwijnsberghe* 2006; *Vanwijnsberghe* 2007a, pp. 278-280, fig. 433-435.
- ⁶ *Casimir de Sars de Solmont, Recueil de généalogies [...] des provinces du Nord*, deel 3 (*Valenciennes, Bibliothèque municipale*, Ms. 811), fol. 195r.
- ⁷ *Du Chastel* 1881, p. 580.
- ⁸ *Catherine's moeder, Marie Bernard*, bezat manuscripten. Zie *Vanwijnsberghe* 2001a, p. 211, testament nr. 238.
- ⁹ Een *mersenier* was een koopman of kleinhandelaar, zie <http://www.wnt.inl.nl>. In Doornik vormden de *eswardeurs* binnen de stedelijke magistratuur een commissie die de provoosten, juryleden en schepen moest kiezen.
- ¹⁰ *Du Chastel* 1905, kol. 286. Met dank aan *Daniel Delécaut*, die mij op deze referentie attendeerde.
- ¹¹ *Louis* bemiddelde twee keer ten behoeve van *Rogier*, eerst tijdens de verkoop van zijn huis in 1426 en vijftien jaar later over een voogdijkwestie. Zie *Châtelet* 1999, pp. 10, 25.